

شیوه‌های نوین تربیت فرزند بر اساس رویکردهای مهدویت

محبوبه جان‌نثاری^۱

چکیده

تربیت فرزند از دغدغه‌های محوری در جوامع اسلامی است که در رویکرد مهدویت، ابعادی فراتر از رشد جسمی و ذهنی را در بر می‌گیرد و بر پایه‌ی ایمان به امام زمان (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف)، انتظار پویا و آمادگی برای ظهور استوار است. این مقاله با هدف ارائه‌ی الگویی کاربردی برای تربیت نسل مهدوی، به بررسی شیوه‌های نوین تربیتی در چارچوب مفاهیم مهدویت می‌پردازد. مطالعه حاضر نشان می‌دهد که تربیت مهدوی بر شکل‌گیری هویت مهدوی، تقویت انتظار فعال، استفاده هدفمند از رسانه، و پرورش روحیه مسئولیت‌پذیری تأکید دارد. همچنین اصول بنیادین این تربیت شامل امید و انتظار، عدالت و انصاف، محبت و دوستی، و مسئولیت‌پذیری است. روش‌های تقویتی ارائه‌شده -از جمله تقویت ارتباط عاطفی با امام زمان (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف)، الگوسازی از منتظران واقعی، و بهره‌گیری از هنر و بازی- به عنوان راهکارهای عملی برای نهادینه‌سازی این مفاهیم در کودکان و نوجوانان پیشنهاد شده‌اند. این پژوهش با اتکا به منابع اسلامی و روان‌شناختی، تلاش دارد تا پیوند میان تربیت دینی و الزامات اجتماعی عصر حاضر را برقرار ساخته و الگویی جامع برای والدین و نهادهای تربیتی فراهم آورد.

کلیدواژه‌ها: تربیت، شیوه‌های نوین تربیت، مهدویت

^۱. طلبه سطح دو، مدرسه علمیه کوثر.

مقدمه

تربیت فرزند همواره یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های والدین و مربیان در جوامع مختلف بوده است. در فرهنگ اسلامی، تربیت نه تنها به رشد جسمی و ذهنی کودک محدود نمی‌شود، بلکه ابعاد اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی و معنوی را نیز در بر می‌گیرد. یکی از رویکردهای ارزشمند و کمتر پرداخته شده در این زمینه، رویکرد مهدوی به تربیت است؛ یعنی تربیتی که بر محور ایمان به امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، انتظار پویا، و آمادگی برای ظهور شکل می‌گیرد. امروزه با توجه به تحولات فرهنگی و اجتماعی، ضرورت بازنگری در شیوه‌های تربیتی و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین در چارچوب آموزه‌های مهدوی، بیش از پیش احساس می‌شود. این نوشتار تلاش دارد تا با معرفی شیوه‌های نوین تربیت فرزند، بر اساس مفاهیم بنیادین مهدویت، الگویی کاربردی برای والدین و نهادهای تربیتی ارائه دهد.

پژوهش‌های متعددی در حوزه مهدویت و تربیت مهدوی کودکان صورت گرفته است. از جمله در کتاب «خانواده مهدوی و مهدویت: بررسی چگونگی نقش خانواده‌ها در مسئله مهدویت و مهدی‌باوری فرزندان» اثر ناصر ابراهیمی جویباری، به ابعاد گوناگون نقش خانواده در ایجاد زمینه‌های تربیت مهدوی پرداخته شده و پیوند میان فرهنگ خانواده و فرهنگ مهدویت به تفصیل بررسی گردیده است. این اثر بیش از آنکه بر روش‌های نوین تربیتی تمرکز کند، به تبیین اهمیت خانه‌محوری، اصول مدیریت خانواده و آمادگی خانواده‌ها برای تحقق دولت کریمه مهدوی می‌پردازد. همچنین در کتاب «سلوک مهدوی: راهکارهای عملی برای تربیت مهدوی» نوشته‌ی محمدباقر حیدری کاشانی، محور اصلی بحث، ارائه‌ی اصول تربیت کودکان بر مبنای فرهنگ مهدوی است. در این کتاب، بر موضوعاتی همچون محبت اهل بیت، شناخت جایگاه امامت، پذیرش ولایت مهدوی و آمادگی برای یاری امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) تأکید شده است. این کتاب بیشتر ناظر بر تبیین اهداف و ارزش‌های تربیتی برگرفته از فرهنگ انتظار است و کمتر به روش‌های نوین یا چالش‌های معاصر تربیت در عصر رسانه و فضای مجازی می‌پردازد. در سطح مقالات نیز، پژوهش «تأثیر فرهنگ انتظار در تربیت دینی فرزندان با تأکید بر نقش نهاد خانواده» به قلم مریم طاهری و محمود ملکی‌راد، بر کارکردهای تربیتی فرهنگ انتظار متمرکز است و به صورت نظری به تبیین اهمیت آن در شکل‌دهی هویت دینی فرزندان می‌پردازد. همچنین، مقاله‌ی «زمینه‌سازی

تربیتی مهدویت» نوشته‌ی محمد احسانی، با رویکردی کلان، نقش مهدویت‌باوری در زندگی فردی و اجتماعی را بررسی کرده و به نقد دیدگاه‌های تضعیف‌کننده این باور پرداخته است.

با وجود ارزشمندی این آثار، بیشتر آن‌ها در حوزه‌ی مبانی و اهداف تربیت مهدوی نگاشته شده‌اند و کمتر به روش‌های نوین و کاربردی تربیت فرزند در شرایط معاصر پرداخته‌اند. مقاله حاضر با عنوان «شیوه‌های نوین تربیت فرزند بر اساس رویکردهای مهدویت» می‌کوشد تا با بهره‌گیری از آموزه‌های مهدوی، راهکارهای روزآمد تربیتی متناسب با تحولات اجتماعی و فرهنگی عصر حاضر را ارائه دهد. تمایز اصلی این پژوهش با آثار پیشین، تمرکز بر پیوند میان مبانی مهدویت و شیوه‌های نوین تربیتی در مواجهه با چالش‌های جدید همچون رسانه‌های دیجیتال، فضای مجازی، جهانی‌شدن فرهنگ و نیازهای نسل امروز است.

۱. مفهوم‌شناسی

در این پژوهش ابتدا به بیان مفهوم‌شناسی اصطلاحات آن می‌پردازیم. زیرا شفاف‌سازی مفاهیم از یک طرف باعث کاهش بسیاری از اختلافات در موضوع خواهد شد و از طرف دیگر، زمینه را برای ارائه پاسخ روشن به سوالات فراهم خواهد کرد.

۱-۱. تربیت

تربیت در لغت از ماده «ربا» به معنی «زاد و نما»؛ افزایش یافت، نمو کرد، گرفته شده است.^۱ در لسان العرب، می‌نویسد: «ربا الشیء یربو ربواً و ربأً: ای زاد و نما»^۲ همچنین تربیت از کلمه «ربّ» به معنی مالک، سید و مربّی اشتقاق می‌یابد و این‌گونه معنی می‌شود: انجام وظیفه کردن به شیوه نیکو و پسندیده. «ربّ ولده و الصبی یربّه رباً»^۳ یعنی کودک خود را نیکو تربیت کرد و برای او به نحو شایسته انجام وظیفه نمود.

تربیت به معنای انتخاب رفتار و گفتار مناسب و ایجاد شرایط لازم برای کمک به فرد است تا استعدادهایش را در تمام ابعاد وجودی به‌طور هماهنگ پرورش داده و به‌سوی کمال مطلوب حرکت کند.

۱. فیومی، مصباح المنیر، ص ۲۱۷.

۲. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۴، ص ۳۰۴.

۳. همان، ج ۱، ص ۳۹۹.

در مورد کودک، منظور پرورش روحی و اخلاقی او توسط مربی (مانند والدین یا معلم) است تا به رشد جسمی، عقلی و علمی او کمک کرده و مصلحت دین و دنیای او را تأمین نماید.^۱

هدف تربیت در اسلام، پرورش انسان کامل و سعادت‌مندی است که در جستجوی حق و عدالت باشد، به خدا توکل کند و دارای فضایل اخلاقی باشد تا شایسته مقام "اشرف مخلوقات" و تکریمی که خداوند در آیه ۷۰ سوره اسراء برای انسان قائل شده است، گردد.^۲

بدین سان در نظام تربیتی اسلام، از انسان خواسته شده تا هم در راه خودسازی بکوشد و هم در تغییر محیطش برای بهبود زندگی اقدام کند.^۳

۲-۱. مهدویت

«مهدویت» واژه‌ای عربی و برگرفته از ریشه «مهدی» است که با افزودن «ت» به «مهدوی» شکل گرفته است. «مهدوی» به معنای منسوب یا مرتبط با مهدی است، همانند واژگانی چون «علوی» و «حسنی». حرف «ت» در «مهدویت» در اصل «تای تأیث» بوده و به سبب حذف موصوف به کار رفته است؛ به بیان دیگر، صورت کامل آن «طریقه مهدویه» یا عبارتی مشابه بوده است.^۴ در اصطلاح شیعیان دوازده‌امامی، مهدویت به معنای اعتقاد به وجود امام مهدی (علیه‌السلام) از نسل پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) است که در غیبت به سر می‌برد و در پایان تاریخ ظهور خواهد کرد تا جهان را از عدالت پر سازد.^۵

۳-۱. تربیت مهدوی

منظور از تربیت مهدوی، تربیت نسلی است که آماده و مهیا باشد. به بیان دیگر، تربیت یک نسل مهدی‌باور و مهدوی‌یاور؛ یعنی نسلی که از نظر علمی، عملی و جسمی رشد و آمادگی لازم برای ظهور حضرت حجت (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) را داشته باشد؛ نسلی که احترام و عشق به امام زمان در وجودش نهادینه و تبدیل به باور شده باشد. اگر ما موفق به تربیت چنین نسلی شویم، می‌گوییم تربیت یک نسل مهدوی.^۶

۱. انصاری، احکام و حقوق کودکان در اسلام، ج ۱، ص ۴۶۴-۴۶۶.

۲. ادیب، راه و روش تربیت از دیدگاه امام علی (علیه‌السلام)، ص ۱۰.

۳. همان، ص ۱۱۲.

۴. الویری، گونه‌شناسی رویکردهای آموزه مهدویت در چهارچوب ظرفیت تمدنی، ص ۶۱.

۵. موسوی نسب، دویست پرسش و پاسخ پیرامون امام زمان (علیه‌السلام)، ج ۱، ص ۴۶.

۶. معین‌الاسلام، زن منتظر و منتظر پروری، صص ۵۸-۴۰.

۲. اهداف شیوه تربیت مهدوی فرزندان

تربیت مهدوی، پرورش نسل مؤمن و مسئول برای آینده و آماده‌سازی آنها برای نقش‌آفرینی در جامعه‌ی زمینه‌ساز ظهور است.

۲-۱. شکل‌گیری هویت مهدوی در فرد

هویت مهدوی به این معناست که کودک خود را بخشی از امت منتظر بداند، امام زمان (علیه‌السلام) را امام زنده و حاضر بشناسد و احساس کند در مسیر ظهور نقش دارد. این هویت که در کودکی شکل می‌گیرد، به کودک معنا و جهتی برای زندگی می‌بخشد و او را در برابر بحران‌های هویتی آینده مقاوم‌تر می‌سازد. این مفهوم، علاوه بر بعد اعتقادی، ابعاد عاطفی و رفتاری زندگی کودک را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد.^۱

خداوند در قرآن فرموده‌اند: «إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا»^۲ خداوند به ابراهیم فرمود: تو را امام مردم قرار دادم. این آیه نشان می‌دهد که امامت، بخشی از هویت امت است.^۳

به طور مثال در یک مهدکودک اسلامی، مربی هر روز با کودکان شعری می‌خواند: «من یار امامم، با او مهربانم». سپس از آنها می‌پرسد: «امروز چه کاری کردی که امام زمان خوشحال بشه؟» این تمرین ساده، هویت مهدوی را در ذهن و دل کودک نهادینه می‌کند. پس شکل‌گیری هویت مهدوی، نخستین و بنیادی‌ترین هدف تربیت مهدوی فرزند است. این هویت، به کودک معنا، جهت و احساس تعلق می‌دهد و او را برای نقش‌آفرینی در آینده آماده می‌سازد.

۲-۲. تقویت منتظر فعال، نه منفعل

یکی از آسیب‌های رایج در فهم انتظار، تصور آن به‌عنوان حالتی منفعلانه و صرفاً دعاگونه است. در حالی که در آموزه‌های اهل‌بیت، انتظار فرج به‌عنوان «برترین عمل» معرفی شده است.^۴ منتظر واقعی، کسی است که در مسیر اصلاح خود و جامعه گام برمی‌دارد. تربیت کودک باید به‌گونه‌ای باشد که او

۱. اریکسون، هویت و بحران نوجوانی، ص ۷۸.

۲. بقره، ۱۲۴.

۳. طباطبائی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱، ص ۳۲۵.

۴. «أَفْضَلُ أَعْمَالٍ أُمَّتِي أَنْتَظَرُ الْفَرَجَ؛ بهترین عمل امت من، انتظار فرج است.» (ابن بابویه، کمال‌الدین و تمام‌النعمه، ج ۲، ص ۶۴۶)

۱-۷. واگذاری مسئولیت‌های کوچک متناسب با سن کودک

آموزش مسئولیت‌پذیری به کودکان یکی از مهم‌ترین وظایف والدین و مربیان است که به رشد شخصیتی و اجتماعی کودکان کمک می‌کند. واگذاری وظایف و مسئولیت‌های ساده و قابل درک برای کودک، به گونه‌ای که او توانایی انجام آن را داشته باشد و در عین حال حس ارزشمندی، استقلال و مشارکت در امور را تجربه کند. اهداف تربیتی این روش عبارتند از: تقویت حس اعتماد به نفس، ایجاد روحیه مشارکت و همکاری، آشنایی تدریجی با مفاهیم نظم، تعهد و پاسخ‌گویی و آماده‌سازی کودک برای پذیرش مسئولیت‌های بزرگ‌تر در آینده.

نکات مهم در اجرای این روش تناسب با توانایی کودک، بیان وظیفه با زبان محبت‌آمیز، تشویق پس از انجام کار، ثبات در واگذاری مسئولیت و عدم مقایسه است.^۱ پس وقتی کودک در کارهای کوچک نقش می‌پذیرد، به تدریج مفهوم مسئول بودن را می‌آموزد، از وابستگی می‌کاهد و آمادگی لازم برای ایفای نقش فعال در خانواده، مدرسه و جامعه را پیدا می‌کند.

۲-۷. آموزش مسئولیت‌پذیری از طریق فعالیت‌های گروهی

فعالیت‌های گروهی مانند بازی‌های دسته‌جمعی، کارگاه‌های هنری، پروژه‌های کلاسی یا همکاری در کارهای جمعی خانوادگی، فرصت مناسبی برای تمرین مسئولیت‌پذیری در کنار تعامل با دیگران فراهم می‌کنند. از اهداف تربیتی این روش می‌توان به آموختن نظم، وظیفه‌شناسی و پاسخ‌گویی در جمع، تقویت مهارت‌های ارتباطی و کار تیمی، پذیرش نقش خود در کنار دیگران و رعایت حقوق جمع و درک تأثیر عمل فرد بر موفقیت یا شکست گروه است.^۲ پس فعالیت‌های گروهی با تقویت کار تیمی، مسئولیت‌پذیری و درک تأثیر فرد بر جمع، نقش کلیدی در تربیت نسلی مسئول و همکار ایفا می‌کنند. این روش به صورت عملی، زمینه‌ساز پرورش مهارت‌های اجتماعی و تعهد جمعی در کودکان و نوجوانان است.

نتیجه‌گیری

تربیت مهدوی به عنوان بخشی اساسی از تربیت دینی، رویکردی نظام‌مند و هدفمند برای پرورش نسلی منتظر، مسئول و زمینه‌ساز ظهور حضرت مهدی (عجل‌الله‌تعالی فرجه‌الشریف) ارائه می‌دهد. یافته‌های این مطالعه حاکی از آن است که تلفیق آموزه‌های مهدویت با شیوه‌های نوین تربیتی - مانند بهره‌گیری از رسانه، بازی‌های

۱. سلحشور، آموزش مسئولیت‌پذیری به کودکان، صص ۱۰۰-۶۰.

۲. گل کیان، بررسی تأثیر بازیهای ایفای نقش شغلی بر مسئولیت‌پذیری، انطباق‌پذیری مسیر شغلی و افکار ناکارآمد حرفه‌ای دانش‌آموزان، صص ۱۶-۱۳.

آموزشی، و مشارکت خانوادگی - می‌تواند در شکل‌گیری هویت دینی، تقویت بصیرت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی کودکان و نوجوانان مؤثر واقع شود.

اصول کلیدی این تربیت - از جمله امید، عدالت، محبت و مسئولیت‌پذیری - نه تنها مبانی نظری که راهنمای عمل در عرصه‌های فردی و اجتماعی هستند. همچنین، روش‌های تقویتی پیشنهادی - نظیر ارتباط عاطفی با امام، الگوبرداری از منتظران راستین و تمرین عدالت در رفتارهای روزمره - امکان تحقق عینی و ملموس این اصول را فراهم می‌آورند.

در نهایت، تربیت مهدوی فرآیندی پویا و جامعه‌ساز است که با پرورش انسان‌های آگاه، متعهد و عدالت‌خواه، نه تنها در جهت آماده‌سازی زمینه‌های ظهور گام برمی‌دارد، بلکه به ساختن جامعه‌ای متعادل و اخلاق‌مدار در دوران غیبت نیز یاری می‌رساند. این الگو می‌تواند به عنوان چارچوبی علمی و کاربردی در نظام‌های تربیتی خانواده، مدرسه و جامعه مورد استفاده قرار گیرد.

منابع و مأخذ

* قرآن کریم، ترجمه حسین انصاریان

فارسی

۱. آقا میری؛ فاطمه سادات، عطیه الهی، انتشارات بوستان کتاب، قم، ۱۳۹۵ ه.ش.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمه، ترجمه منصور پهلوان، قم: مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۲ ه.ش.
۳. _____، الخصال، مترجم: صادق حسن زاده، بی جا: ارمغان طوبی، ۱۳۸۷ ه.ش.
۴. ادیب، علی محمدحسین، راه و روش تربیت از دیدگاه امام علی (علیه السلام)، ترجمه دکتر سیدمحمد رادمنش. تهران: مؤسسه انجام کتاب، ۱۳۶۲ ه.ش.
۵. اریکسون، اریک، هویت و بحران نوجوانی، ترجمه فریبرز مجیدی، نشر رشد، ۱۳۸۲ ه.ش.
۶. انصاری، قدرت الله، احکام و حقوق کودکان در اسلام، قم: مرکز فقهی ائمه اطهار (علیه السلام)، ۱۳۹۱ ه.ش.
۷. پولادی، کمال، بنیادهای ادبیات کودک، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۷ ه.ش.
۸. جمعی از محققین، کودک و رسانه: تاثیر رسانه بر کودک، اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه‌ای حوزه علمیه اصفهان، ۱۳۹۶ ه.ش.
۹. حسام‌محمدی، زهرا، قطره‌ای از محبت به امام عصر (علیه السلام): نگاهی به آثار فردی و اجتماعی محبت به امام عصر (عج)، قم: روضه العباس، ۱۳۹۲ ه.ش.
۱۰. خمینی، روح الله، صحیفه امام، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۹ ه.ش.
۱۱. سلحشور، ماندانا، آموزش مسئولیت‌پذیری به کودکان، تهران: مادران، چاپ دوم، ۱۳۹۵ ه.ش.
۱۲. شوشتري، نورالله بن شريف الدين، احقاق الحق و ازهاق الباطل، قم: مکتبه آیه الله المرعشی العامه، ۱۴۰۴ ه.ق.
۱۳. طباطبایی، محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه تفسیر المیزان، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۷۴ ه.ش.

۱۴. مجتهدی سیستانی، سید مرتضی، **صحفیه مهدویه**، مترجم: محمدحسین رحیمیان، قم: الماس، ۱۳۸۴ ه.ش.
۱۵. مسعود آذربایجانی، **رابطه انتظار و بهداشت روان**، خلاصه مقالات چهارمین گفتمان مهدویت، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۵ ه.ش.
۱۶. مکارم شیرازی، ناصر، **حکومت جهانی مهدی علیه السلام**، قم نسل جوان ۱۳۸۰ ه.ش.
۱۷. موسوی نسب، جعفر، **دویست پرسش و پاسخ پیرامون امام زمان (علیه السلام)**، تهران: فرهنگ منہاج، ۱۳۸۶ ه.ش.
۱۸. نیلی پور، مهدی، **شهاب قبس**، اصفهان: سلسبیل، ۱۳۸۵ ه.ش.

عربی

۱۹. ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، بیروت: دارالفکر، بی تا.
۲۰. فیومی، احمد بن محمد، **مصباح المنیر**، بیروت: المكتبة العصرية، ۱۴۲۸ ه.ق.
۲۱. کلینی، محمد یعقوب، **اصول کافی**، دارالکتب الاسلامیة، تهران، ۱۳۸۸ ه.ق.
۲۲. مجلسی، محمدباقر، **بحار الأنوار**، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، ۱۴۰۳ ه.ق.

مقاله

۲۳. احسانی، محمد، "زمینه سازی تربیتی مهدویت"، معرفت، شماره ۱، ۱۳۹۰ ه.ش.
۲۴. الویری، محسن، "گونه‌شناسی رویکردهای آموزه مهدویت در چهارچوب ظرفیت تمدنی"، مشرق موعود، شماره ۳۴، ۱۳۹۴ ه.ش.
۲۵. امامی، کبری؛ کولایی نژاد، جمال‌الدین، "مقایسه آموزش به روش تجربه و عمل (با تأکید بر بازی) باروش‌های زبانی و تأثیر آنها بر پیشرفت تحصیلی ریاضی دانش آموزان پسر پایه دوم شهرستان زرین شهر در سال تحصیلی ۸۶-۸۵"، روانشناسی تربیتی، شماره ۱۴، ۱۳۸۸ ه.ش.
۲۶. انصاری مقدم، مجتبی، "راه‌های ایجاد محبت به اهل بیت (علیهم السلام) در کودکان و نوجوانان"، فصلنامه پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، شماره ۳۴، ۱۴۰۰ ه.ش.

۲۷. آیتی، نصرت‌الله، "مفهوم شناسی اصطلاح جامعه زمینه ساز"، فصلنامه مشرق موعود، شماره ۲۰، ۱۳۹۰ ه.ش.

۲۸. جعفری، زهرا، "نقش بازی‌های گروهی در پرورش شخصیت و سلامت روان: گذرگاهی به سوی رشد همه جانبه"، تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش، شماره ۴۵، ۱۴۰۴ ه.ش.

۲۹. قائمی مقدم، محمدرضا، "روش الگویی در تربیت اسلامی"، معرفت، شماره ۶۹، ۱۳۸۲ ه.ش.

۳۰. گل‌کیان، مینا، "بررسی تأثیر بازیهای ایفای نقش شغلی بر مسئولیت‌پذیری، انطباق‌پذیری مسیر شغلی و افکار ناکارآمد حرفه‌ای دانش‌آموزان"، فصلنامه پژوهش‌های مشاوره، شماره ۶۴، ۱۳۹۶ ه.ش.

۳۱. مرکز پژوهش‌های تبلیغی، "شیوه‌های تقویت محبت به امام زمان علیه‌السلام در خانواده"، ماهنامه مبلغان، شماره ۲۸۸، ۱۴۰۲ ه.ش.

۳۲. معین‌الاسلام، مریم، "زن منتظر و منتظر پروری"، ماهنامه انتظار موعود، شماره ۲۲، ۱۳۸۶ ه.ش.

سایت

۱. رحیمی، جواد، "الگوی مسئولیت‌آفرینی برای تربیت مهدوی"،

<https://monji12.com/mahdaviat>

۲. کیوانی، فاطمه، "کودک و مفهوم عدالت؛ چطور حس برابری را شکل بدهیم؟"،

[/https://amooketabi.ir](https://amooketabi.ir)

۳. درسنامه مهدویت ویژه کودکان (شماره ۹ الی ۱۲)، <https://mahdaviat313.ir>.